

Bankalarda Kâr Yönetimi Uygulamaları: Türkiye’de Katılım ve Yatırım Bankaları Üzerine Bir Analiz

Hüseyin ÇETİN (<https://orcid.org/0000-0001-6239-893X>), Necmettin Erbakan University, Turkey; hcein42@gmail.com

Ali GÜÇLÜ (<https://orcid.org/0000-0002-8874-915X>), Ministry of Treasury and Finance, Turkey; ali.guclu@hmb.gov.tr

Earnings Management Practices in Banks: An Analysis of Participation and Investment Banks in Turkey

Abstract

This study identified earnings management behaviours of investment and participation banks in Turkey. Banks typically conduct earnings management activities through accrued variables found in financial statements. The study was done by analysing the data of these banks from 2005-2019. Panel data analysis is used as an analysis method. According to analysis findings, it was determined that banks were involved in earnings management activities using the loan loss allowances variable in their financial statements. However, a meaningful statistical relationship between the loan loss allowances dependent variable and macroeconomic variables such as inflation, interest and growth rate were not detected.

Keywords : Earnings Management, Loan Loss Allowances, Investment Banks, Participation Banks.

JEL Classification Codes : M40, M41, G21.

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyette bulunan katılım ve yatırım bankalarının kâr yönetimi davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bankalar kâr yönetim faaliyetlerini genelde mali tablolarında bulunan ve tahakkuk esaslı değişkenler vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Çalışma bu bankaların 2005-2019 yılları arasındaki verileri analiz edilerek yapılmıştır. Analiz yöntemi olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz bulgularına göre bankaların mali tablolarında yer alan özel karşılıklar değişkenini kullanarak kâr yönetimi faaliyetinde buldukları tespit edilmiştir. Ancak özel karşılıklar bağımlı değişkeni ile enflasyon, faiz ve büyüme gibi makroekonomik değişkenler arasında anlamlı istatistiksel bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Sözcükler : Kâr Yönetimi, Özel Karşılıklar, Yatırım Bankaları, Katılım Bankaları.

1. Giriş

Ekonomide farklı oyuncular bulunmaktadır. Bu oyuncuların birbirleriyle iletişimi daha çok bilgi açıklama ve veri analiz süreçleri ile olmaktadır. Ekonomideki oyuncuları genel anlamda hane halkı sektörü, üretim sektörü ve para-finans (bankacılık) sektörü olarak ayırdığımızda karşımıza üçlü bir saç ayağı çıkmaktadır. Bu saç ayakları önemli olmakla birlikte para ve bankacılık sektörü diğer iki oyuncudan daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bankacılık sektörü hem hane halkı hem de üretim sektörü ile doğrudan bağlantılıdır. Bankacılık sektörü hane halklarının tasarruflarını bünyesinde barındırırken üretim sektörüne de kredi imkânı sunmaktadır. Bu şekilde dolaylı olarak üretim ve hane halkları sektörü arasında bir bağlantı oluşturmakta ve bu bağlantı da ekonominin işleyişi içinde bir etkileşimi beraberinde getirmektedir. Bankacılık sektörünün hem ekonomi içindeki hem de ekonomi içindeki oyuncular açısından bu derece önemli olması bu sektör hakkında bilgi edinme yollarının da önemli hale getirmektedir. Çağdaş dünyada ticari şirketler gibi bankacılık sektörü hakkında da bilgi edinmenin temel yollarından bir tanesi de onların mali tablolarına bakmak ve iyi bir analiz süreci oluşturmaktır.

Mali tabloların bu denli önemli olması sebebiyle mali tabloların oluşturulma süreci değişik düzenleyici kurumlar tarafından denetlenmektedir. Bu süreç Türkiye’de halkı açık şirketler için Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yürütülürken bankacılık alanında faaliyette bulunan kurumlar için ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yürütülmektedir. Bu çalışmanın amacı, düzenleme ve denetlemeye tabi olan mali tablolarda bankaların ilgili kurum ve kuduruşlar tarafından yapılan düzenlemelere aykırı bir raporlama yapıp yapmadığını ve bu hususların mali tabloların yanlış analiz edilmesine sebep olup olmadığını tespit etme güdüsüdür.

Türk Bankacılık sektörüne bakıldığında Türkiye’de yatırım, katılım ve mevduat bankalarının faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünün ana oyuncuları mevduat bankaları olmakla birlikte yatırım ve katılım bankalarının da bankacılık kesimi içindeki önemi yadsınamaz düzeydedir. Bu araştırmada tespit edilmesi amaçlanan esas nokta literatürde de çalışmaları yapıldığı üzere bankacılık kesiminde kâr yönetimi uygulamaları yapılıp yapılmadığıdır. Ancak çalışmada bankacılık kesimi içinde faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankaları özelinde bu tespitlerin yapılması amaçlanmıştır. Türkiye’de faaliyette bulunan katılım ve yatırım bankalarının kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıklarına yönelik tespitlerin yapılması hem literatür hem de bu bankalar üzerinde ortak bir çalışma yapılmamış olması nedeniyle önemlidir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma teşkilatı (OECD) verilerine göre Türk ekonomisi dünyadaki ilk 20 ekonomi arasında yer almaktadır. Bu şekilde gelişen bir ekonomi içinde de bankacılık kesiminin önemli olması ve ekonomideki gelişmeler ile bankacılık sektörü arasındaki bağlantı bu çalışmanın önemini daha da artırmaktadır.

2000 yılının başlarında Türk bankacılık sektörü ciddi bir krize girmiştir. Bu krizle birlikte bankacılıkta ciddi sıkıntılar oluşmuştur. Bu kriz aynı zamanda üretim sektörünü de etkilediğinden birbirine bağlı olan bu yapılar nedeniyle ekonomide de ciddi sıkıntılar

yaşanmıştır. Bu kriz nedeniyle bankacılık sektörünün mevcut durumunun kırılganlığı da anlaşılmiş olmakta ve bu kırılganlığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışma yapılmasının da gereği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu kriz bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması için bir zemin oluşturmuştur. Yaşanan bu kriz yeni yapılar doğurmuş ve batan bankaların devralındığı bir yapı ile bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi kapsamında da yapı değişikliğine gidilmiştir (Yetiz, 2016: 113). Krizin bu denli yıkıcı olması sebebiyle Türkiye uluslararası alanda da çözümler aramış ve Türkiye hem Dünya Bankası hem de IMF ile krizin aşılmasına yönelik anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar ile birlikte yukarıda bahsedilen değişikliklerin yapılmasında uluslararası bir zemin de sağlanmış olmaktadır. Böyle bir zemin bir önceki paragrafta belirtilen değişiklikleri hayata geçirilmesini de kolaylaştırmıştır. Bu anlaşma hükümlerine bakıldığında hem bankacılık kesiminin düzenlenmesine hem de genel ekonomik sistemin düzenlenmesine yönelik hükümlerin olduğu görülmektedir. Bu nedenle uluslararası kuruluşlar ile yapılan bu anlaşmalarda genel ekonomik göstergelerin iyileştirilmesinin yanında bankacılık kesiminin de iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Yapılan bu değişiklikler işe yaramış ve bu çabalar sonucunda Türk bankacılık sistemi daha sağlam temeller üzerine bina edilmiş ve bu yapılanmadan sonraki krizlerde ise ciddi bir sarsılma yaşamamıştır (Karluk, 2014: 561).

Bu çalışma, Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankaları üzerinde yapılmakta ve bu bağlamda da bu bankaların yöneticileri ve piyasa düzenleyicilerine bir ışık tutma amacı taşımaktadır. Bu çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler literatür taraması yapılarak oluşturulmuş ve aynı zamanda da Türkiye şartlarına da uyarlanmıştır. Literatüre bakıldığında bankaların kâr yönetimi davranışlarını tespit etmeye yönelik pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar, Greenawalt & Sinkey (1998), Ma (1988), Collins et al. (1995), Bhat (1996), Hasan & Wall (2004), Li & Richie (2016), Shrieves & Dahl (2003), Kanagaretnam et al. (2003) olarak sayılabilir. Bu çalışmalarda bankaların kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıklarına yönelik tespitler bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak hem yatırım hem de katılım bankaları için yapılmıştır.

Bu çalışma beş ana başlık altında toplanmıştır. Birinci bölümü giriş bölümü, ikinci bölümü literatür taraması, üçüncü bölümü araştırmanın kavramsal çerçevesi ve geliştirilen hipotez ile bu hipotezi sınamak için yapılan analizlerden oluşmaktadır. Dördüncü bölümde yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Beşinci bölüm ise sonuç ve değerlendirme bölümüdür. Bu bölümde elde edilen analiz sonuçları değerlendirilmiş, araştırmanın sahip olduğu avantajlar ve kısıtlara yönelik açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca sonraki yapılacak bilimsel çalışmalara ışık tutması açısından da önerilere yer verilmiştir.

2. Literatür Araştırması

Literatüre bakıldığında kâr yönetimi hakkında çeşitli tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kâr yönetimini bir muhasebe hilesi olarak algılayan tanımlamalar (Schipper, 1989; Healy & Wahlen, 1999; Leuz et al., 2003) olduğu gibi,

normal bir muhasebe tercihi gören tanımlamalar da (Giroux, 2006; Ronen & Yaari, 2008; Scott, 2015) mevcuttur.

Kâr yönetimini bir muhasebe hilesi olarak gören yaklaşımlar kâr yönetimi ile raporlanan kârın değiştirildiğini, bu nedenle hem hisse sahiplerinin hem de sözleşmeye bağlı çıktılarının saptırıldığını iddia etmektedirler. Dolayısıyla firmanın içindeki kişiler ile firmanın dışındaki kişiler arasında bir bilgi uyumsuzluğu durumu ortaya çıkmaktadır. Bu uyumsuzluk da kısmen de olsa içerdeki kişilerin dışardaki kişiler üzerinde firma açısından bir hâkimiyet kurmasına yol açmaktadır. Kâr yönetimini normal bir muhasebe tercihi olarak gören yaklaşımlar ise bu konuda yaptıkları tanımlamayı üçe yapmaktadırlar. Bunlar beyaz, gri ve siyah olarak ifade edilebilir. Beyaz olarak adlandırılan tanıma göre kâr yönetimi, firmalara muhasebe tercihlerinde bir esneklik sağlamak ve yöneticilere gelecekte meydana gelecek nakit akışları için bir ön bilgi sağlamaktadır. Kâr yönetiminin gri tanımı ise, kâr yönetiminin firmalara hem fırsatçı hem de ekonomik olarak etkin bir muhasebe tercihi sunduğu ifade edilmektedir. Kâr yönetiminin siyah tanımına bakıldığında ise muhasebe hilesi yaklaşımına yakın tanım yapıldığı görülmektedir. Buna göre kâr yönetimi, mali raporların şeffaflığı ortadan kaldıracak ve yanlış anlamalara vesile olacak şekilde açıklanması şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımlamalardan sonra ise genel bir tanım yapmak gerekirse kâr yönetimi genel olarak firmanın kâr kavramının yapı olarak azalış ve artışı olarak tanımlanabilir. Bunun sonucu olarak hisse başına düşen birim kâr miktarı da değişmektedir. Dolayısıyla hem firmanın elde ettiği kâr tutarının hem de hisse başına düşen birim kâr tutarının muhasebe taktikleri çerçevesinde değiştirilmesi gündeme gelmektedir (Needles et al., 2018: 24).

Literatürde yapılan çalışmaların bir diğer hedefi ise firmaların neden kâr yönetimi davranışında bulduklarını araştırmaya yöneliktir. Bu bağlamda pek çok sebep ileri sürülebilir. Ancak başlıca sebepler olarak sermaye piyasasına ilişkin beklentiler, tekelliliğe karşı yapılan devlet düzenlemeleri ve muhasebe çıktılarına ilişkin yapılan sözleşmeler olarak gösterilebilir (Healy & Wahlen, 1999: 370). Bu bağlamda şirket yöneticileri firma için sermaye piyasalarında oluşan algının iyi olmasını istemektedirler. Yatırımcılar firmanın zarar etmesinden ziyade kâr elde etmesiyle daha çok ilgilenmektedirler (Beyer, 2009: 1715). Şirket yöneticilerinin kâr yönetimi uygulamasında bulunmasının diğer bir nedeni ise işletmelerin imzaladıkları kredi sözleşmelerinde yer alan kısıtlardan kurtulmak istemesidir. Bu şekilde muhasebe politikalarında değişikliğe giderek varlık ve gelir artırıcı muhasebe politikaları uygulama yolunu seçmektedir (Begley, 1990: 125-126). Yöneticileri kâr yönetimi uygulamasına iten diğer bir neden ise de şirket tarafından kendilerine verilmesi muhtemel olan primler ve ödüllerdir. Bu şekilde bir ödül olması şirket yöneticilerinin firma kârını yüksek gösterme eğiliminde bulunmalarına yol açmaktadır (Bergstresser & Philippon, 2006: 512). Pek çok ülkede şirketlerin uygulamak zorunda olduğu düzenlemeler yapılmakta ve bu düzenlemelere uyulmaması durumunda da ciddi yaptırımlar gündeme gelmektedir. Şirketler devlet tarafından böyle bir yaptırıma maruz kalmamak için de muhasebe politikalarında değişikliğe giderek kâr yönetimi faaliyetinde bulunmaktadır (Watts & Zimmerman, 1978: 131).

Literatürde kâr yönetimi ilgi çeken konular arasında gelmektedir. Bu nedenle kâr yönetimi alanında birçok araştırma yapılmaktadır. O kadar ki 2000-2006 yıllarını kapsayan dönemde belli başlı muhasebe dergilerinde kâr yönetimi ile alakalı 153 tane makale yayımlanmıştır (Verbruggen et al., 2008: 3).

Bankacılık kesiminde kâr yönetimine ilişkin uygulamaları tespit ederken kullanılan bir tespit aracı da özel karşılıklardır. Literatürde özel karşılıklar kaleminin kâr yönetimi uygulamalarında kullanılmasının nedenlerinden bir tanesi de genel itibarıyla özel karşılık tespit edilme yöntemleri üzerinde bir mutabakatın bulunması ve dünyada genel kabul görmüş usullerinin olmasıdır. Bu şekilde farklı ülkelerde faaliyet gösteren bankaların mali tablolarında yer alan özel karşılık kalemleri arasında karşılaştırma yapma fırsatı ortaya çıkmaktadır. Basel ilkelerinin de özel karşılıkların tespit edilmesi hususunda bir yeknesaklık sağladığı söylenebilir. Tabi bu yeknesaklığın olması, ülke uygulamalarının tamamen birbiri ile uyumlu olduğunu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle ülkelerin birebir aynı ölçütleri kullandığını söylemek doğru değildir. Uygulamada meydana gelen bu farklılıkların banka yöneticilerine bir esneklik alanı açtığı da görülmektedir (Hasan & Wall, 2004: 133). Banka bilançolarına bakıldığında bilanço kalemleri arasında borçların önemli bir yer edindiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tabi borç kaleminin bu kadar önemli olması bu kaleminde yer alan tutarlar üzerinden değerlendirilmesi durumunda ortaya çıkacak tutarı da etkilemektedir. Özel karşılıkların önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Bankaların borç kalemi üzerinde değişik değerlendirme usullerinin uygulanması özel karşılık olarak ayrılan tutarların değişmesine ve dolayısıyla da beyan edilen kâr miktarında da artışa ya da azalışa neden olmaktadır. Yukarıda açıklanan nedenlere bakıldığında araştırmacıların neden kâr yönetimini tespit etmek konusunda özel karşılıklara bu kadar önem verdiğini de ortaya çıkmaktadır (Barth et al., 1996: 514).

Literatürde kâr yönetimine ilişkin çalışmalardan bir tanesi de Hasan & Wall (2004) tarafından yapılmıştır. Hasan & Wall (2004), Kanada, ABD ve Japon bankaları üzerine yaptıkları çalışmada banka mali tablolarındaki özel karşılık (LLA) kalemini incelemişlerdir. Araştırmacılar yaptıkları bu incelemede, bu ülkelerde faaliyette bulunan bankaların yöneticilerinin özel karşılıklar (LLA) kalemlerini kullanarak kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıklarını araştırmışlar ve çalışma sonucunda ise müdür olarak bankalarda görev alanların kârlarını daha istikrarlı göstermek için kâr yönetimi yaptıklarına yönelik tespitlere yer vermişlerdir. Literatürde bankaların kâr yönetimi davranışlarını araştırmaya yönelik yapılan bir diğer çalışma da Blasco & Pelegrin (2006) tarafından İspanya’da faaliyette bulunan yatırım bankaları üzerine yapılmıştır. Bu çalışma özellikle önemlidir. Çünkü yatırım bankalarının sadece kâr güdüsü ile hareket etmedikleri bilinmektedir. Bu bankalar, kâr elde etme amacını birinci saik olarak öne almamakla birlikte hükümetin yaptığı düzenlemeleri yakalama güdüsüyle hareket etmektedir. Dolayısıyla bu bankaların da kâr yönetimi faaliyetinde buldukları tespit edilmiştir. Literatürde gelişmiş ülkeler üzerinde yapılan çalışmalar olduğu gibi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler üzerinde de yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bir tanesi de Olson & Zoubi (2014) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde faaliyette bulunan bankalar üzerinde yürüttükleri çalışmada bankaların kayıp kredi karşılıklarını (LLP) mı

yoksa özel karşılıkları (LLA) mı kullanarak kâr yönetimi faaliyetinde bulduklarını irdelemişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar bankaların her iki kalemi de kâr yönetimi faaliyetinde bulunmak için kullandıklarını tespit etmişlerdir. Bankaların özel karşılık (LLA) kaleminin yüksek olması gelecekte yüksek kâr beyan edebileceğinin bir göstergesi olarak kabul edilirken, kayıp kredi karşılıklarının (LLP) yüksek olması ise gelecekteki kâr tutarlarının düşük beyan edebileceklerinin bir işareti olarak kabul edilebilir.

Banka müdürlerinin kâr yönetimi faaliyetinde bulunmalarının diğer bir nedeni de hükümet tarafından yapılan düzenlemelere uyma zorunluluğudur. Bu düzenlemelere uyulmaması durumunda bankalar değişik müeyyidelerle ile karşı karşıya kalabilir. Bu müeyyideler bankalar için itibar kaybına da neden olacağından banka müdürleri bu tür bir itibar kaybından da kaçınmak istemektedir (Moyer, 1990: 125). Ülkelerdeki vergi düzenlemelerindeki farklılıklar da kâr yönetimine başvurulmasının diğer bir sebebidir. Devletler vergiye tabi gelirlerin doğru tespit edilmesini beklerler ancak firmalar kârlarını sabit bir seviyede tutarak ne çok fazla ne de çok az vergi ödemek isterler (Sundvik, 2017: 155). Ülkelerin ekonomik alanda yaptığı diğer bir düzenleme ise tekelleşme karşıtı düzenlemelerdir. Ülkeler tekelleşmeye engel olmak suretiyle piyasaların etkin olarak işlemesini hedeflemektedirler. Tekelleşmenin bir göstergesi ise ilgili firmaların aşırı derecede kâr elde etmesidir. Bu aşırı kâr gözleri o şirketin üzerinde yoğunlaştıracığından firmaların böyle bir duruma düşmekten kaçınması da normaldir. Böyle bir konumda bulunmamak için firmalar aşırı kâr elde etmek istemezler bu da kâr yönetiminde bulunma ile sağlanabilmektedir. Bu nedenle de firmalar hem tekelleşme karşıtı düzenlemelerden korunulmak hem de piyasada kötü bir üne sahip olmamak için kâr yönetimine başvurumaktadırlar (Cahan, 1992: 77).

Collins et al. (1995) tarafından yapılan çalışmada kâr yönetimi uygulamalarının yanı sıra bankaların kâr yönetiminde kullandıkları araçları banka sermayesinin belli bir seviyenin üstünde kalmasını sağlamak için de kullandıklarını tespit etmişlerdir. Çünkü bankalar ekonomide önemli bir oyuncu olmaları nedeniyle bankaların sermaye yeterliliği devletin denetleyici ve düzenleyici kurumları tarafından hem belirlenmekte hem de düzenli olarak kontrol edilmektedir. Bu husus, literatürde sermaye yönetimi olarak adlandırılmaktadır.

Kâr yönetimini tetikleyen etkenler olduğu gibi kâr yönetimini sınırlayan etmenler de vardır. Bunların arasında katı bir şekilde uygulanan muhasebe standartları gelmektedir. Özellikle uluslararası alanda ortak bir standart geliştirme çabaları da kâr yönetimi uygulamalarının önüne geçmektedir. Bu standartlar muhasebe politikasındaki yetkinliği artırmak suretiyle firmaların gerçek durumunu yansıtmasına neden olmaktadır (Barth et al., 2008: 468). Kâr yönetimi uygulamalarını kısıtlayan diğer bir etken ise tahakkuk esaslı muhasebe politikalarının uygulanmasıdır. Tahakkuk esasına göre hazırlanan gelir tablosu ve bilançodaki rakamlar hem daha istikrarlıdır hem de rakamlar daha az değişkenlik gösterir (Goel, 2016: 59). Ortaklık yapısı da kâr yönetimi uygulamasını sınırlayan diğer bir etmen olarak kabul edilebilir. Çok ortaklı şirketlerde az ortaklı şirketlere göre kâr yönetimi uygulamasının görülmesi daha muhtemeldir (Dempsey et al., 1993: 481).

Denetim konusuna da burada değinmekte yarar vardır. Denetimin kalitesinin etkin olarak kullanıldığı firmalarda kâr yönetimine kayma eğilimleri daha az gözlemlenmektedir. Bu bağlamda firmanın uluslararası bir bağımsız denetim şirketi tarafından denetime tabi tutulması önemli olduğu gibi denetçilerin mesleki yetkinliklerinin de iyi olması ve denetime yeteri ölçüde zaman ayrılması durumlarında firmaların kâr yönetimi faaliyetlerinin sınırlandığı gözlemlenmiştir (Affes & Smii, 2016: 7).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde değerlendirildiğinde bu çalışmanın amacı Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan katılım ve yatırım bankalarının kâr yönetimi davranışında bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Bankalar genelde kâr yönetimi faaliyetinde bulunurken kayıp kredi karşılıklarını (LLP) kullanmaktadır. Bunun yanı sıra literatürde yapılan çalışmalar bankaların bu kalem yanında başka kalemleri de kâr yönetimi faaliyetlerinde kullandığını göstermektedir. Bu kalemlerden bir tanesi de özel karşılıklar (LLA) kalemidir. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarının özel karşılıklar (LLA) kalemini kullanarak kâr yönetimi yapıp yapmadıkları hususu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarının 2005-2019 yıllarındaki veriler kullanılmıştır.

3. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Hipotez Geliştirme

3.1. Katılım ve Yatırım Bankaları

Bu araştırma Türk bankacılık kesiminde faaliyet gösteren yatırım ve katılım bankalarının kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıklarını tespit etmek için yapılmıştır. Bankacılık kesimine bakıldığında mevduat bankalarından farklı olarak yatırım ve katılım bankalarının farklı saiklerle bankacılık faaliyetinde buldukları söylenebilir.

Mevduat bankaları doğrudan müşterilerine kredi kullandırmakta, ancak katılım bankalarında ise para bir mal veya hizmetin karşılığı olarak verilmektedir. Dolayısıyla mal ve hizmet hareketleri ile para hareketleri arasında bir paralellik vardır. Katılım bankaları mudileriyle kâr ve zarara ortak olma mantığı ile çalışmakta ve önceden belirlenmiş bir oran taahhüt etmemektedirler. Dolayısıyla katılım bankaları paranın para ile değiştirildiği klasik bankacılık anlayışı ile çalışmamaktadırlar (Özsoy vd., 2013: 188).

Yatırım bankalarının da geleneksel mevduat bankalarından ayrılan özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikleri yaygın şube ağına sahip olamamaları ve mevduat toplama yetkilerinin olmaması olarak sayabiliriz. Dolayısıyla yatırım bankalarının sağladıkları bankacılık hizmeti sınırlı bir bankacılık faaliyeti olarak da değerlendirilebilir. Yatırım bankaları bu kısıtlamalardan dolayı fon ihtiyacını karşılamak için genelde iki yöntem kullanır. Bunlardan birincisi borçlanmak için tahvil ihraç etmek diğeri ise kredi kullanmak. Bu şekilde toplanan fonlar, yatırım bankaları tarafından menkul kıymet portföylerinin finansmanında, yatırım projelerine kredi sağlamada ve finansal kiralama işlemlerini desteklemekte kullanılır (Anık, 2019: 31).

Literatürde bankacılık kesimi üzerinde yapılan kâr yönetimi çalışmaları iki değişken üzerinden yürütülmektedir. Bu değişkenleri, özel karşılıklar (LLA) ve kayıp kredi karşılıkları (LLP) olarak belirtebiliriz. Hem batıda hem de doğuda yapılan çalışmalar banka mali tablolarında yer alan bu iki değişken baz alınarak yürütülmektedir. Değişkenlerden birisi bilanço değişkeni iken diğeri ise gelir tablosuna ilişkin bir değişkendir. Literatürde yapılan bazı çalışmalar ile uyumlu olması açısından yapılan bu çalışmada da Bankaların bilançosunda yer alan özel karşılıklar değişkeni bağımlı değişken olarak alınmak suretiyle modelleme yapılmıştır. Literatürde pek çok çalışma yapılmasına rağmen Türkiye’deki bankacılık sektörü üzerinde kâr yönetimi konusunda çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın yapılış amacı da Türkiye’deki az olan çalışmalara bir katkı sunabilme gayretidir. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların çoğunun gelişmiş ülke bankaları üzerinde yapıldığı görülmektedir. Literatür bakımından gelişmekte olan ülkeler üzerinde yapılan çalışmalarının az olması da bu çalışmanın yapılmasındaki ikinci bir etken olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmalar, bir önceki paragrafta da değinildiği gibi hem özel karşılıklar (LLA) değişkenini hem de kayıp kredi karşılıkları (LLP) değişkenini kaynak olarak bankaların kâr yönetimi davranışlarını tespit etmeye yönelik ve bu davranışları irdeleyen çalışmalardır.

Karşılıkları genel ve özel olarak iki kalem olarak değerlendirmek mümkündür. Yapılan bu ayırım karşılıkların genel mi özel mi olarak değerlendirmesinde de kendini göstermektedir. Genel karşılık ayrılması çoğunlukla öngörülere bağlanmıştır. Bu öngörülerin gerçekleşip gerçekleşmemesi kesin değildir. Sadece bir tahmin meselesidir. Bu nedenle, ülkelerin muhasebe standartları oluşturulurken genel karşılık kalemlerine ilişkin düzenlemeler yapılmamakta beklenti yönetimleri ile bu tür karşılıklar ayrılmaktadır. Ancak özel karşılık kalemi için aynı şeyi söylemek doğru olmayacaktır. Bu kalemin ayrılabilmesi için beklentiden ziyade gerçekleşmiş olaylara ve olgulara bakılmaktadır. Bu olaylar önceden gerçekleşmiş ve bu dönemi etkilemektedirler. Bu nedenle bu iki karşılık kalemi bir arada düşünüldüğünde genel karşılık kalemi üzerinde oynama yapmanın daha kolay olduğu söylenebilir. (Cavallo & Majnoni, 2001: 6). Kâr yönetimi uygulamasının tespit edilmesinde yazında özel karşılık (LLA) kaleminin kullanılmasının bir sebebi de genel anlamda tespit usullerinde bir mutabakatın olmasıdır. Uluslararası olarak karşılıkların nasıl belirleneceğine dair bir mevzuat oluşturulmakta ve ülkeler de uluslararası mevzuata yakın düzenlemeler yapmaktadır. Böyle bir husus ise dünyanın pek çok yerinde özel karşılık ayrılmasının benzer kurallara bağlanmasına yol açmıştır. Genel anlamda bu şekilde benzer kurallar oluşturulması ise ayrılan bu karşılıklar arasında karşılaştırma yapabilme ihtimalini artırmaktadır. Dolayısıyla kâr yönetiminin tespit edilmesinde de bu husus araştırmacılara kolaylıklar sağlamaktadır (Hasan & Wall, 2004: 133).

Yukarıda da belirtildiği gibi hem katılım hem de yatırım bankalarının farklı bankacılık anlayışları ile hareket etmesi ve literatürde bu bankaların kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıklarına yönelik Türkiye ölçeğinde bir çalışma olmaması, bu çalışmanın yapılmasının temel sebeplerindendir.

3.2. Hipotez Geliştirme

Bu araştırmanın asıl amacı Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarının özel karşılıklar (LLA) kalemini kullanarak kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadığını tespit etmektedir. Hasan & Wall (2004), tarafından yapılan çalışmada da benzer hususlar araştırılmış ve araştırmalar bankaların özel karşılıklar (LLA) vasıtasıyla kâr yönetimi faaliyetinde bulduklarını yani özel karşılıklar kalemi ile kâr kalemi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Jin et al. (2016) da ABD bankaları üzerine yaptıkları çalışmada özel karşılıklar (LLA) kalemini kullanarak bankaların kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıklarına yönelik bir çalışma yapmışlar ve çalışmalarında da lojistik regresyon modelini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda bankaların bu değişkeni kâr yönetimi faaliyetlerinde kullandıklarını tespit etmişlerdir.

Literatürde bankacılık kesimi üzerinde yapılan çalışmalara uygun olarak yapılan bu çalışmada da Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarının kâr yönetim faaliyeti tespit etmeye yönelik araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda sınanması düşünülen ilk hipotez aşağıdaki gibidir.

H₁: Vergi ve karşılıklar öncesi kâr ile özel karşılıklar kalemi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₁ hipotezinin doğrulanması kâr yönetimi davranışının tespit edilmesi için önemlidir. Eğer kâr kalemi ile özel karşılıklar (LLA) kalemi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemez ise bu husus bankaların kâr yönetimi faaliyetinde bulunmadıkları anlamına gelmektedir.

Modelde yer alan diğer değişkenler ise hem makroekonomik değişkenler hem de banka mali tablolarında yer alan diğer kalemlerdir. Bu kalemler arasında donuk alacaklar, aktiften silinen krediler, toplam krediler, aktiften silinen krediler gibi kalemler ile enflasyon ve faiz gibi makroekonomik değişkenler yer almaktadır.

Özel karşılıklar ile arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olması beklenen diğer bir değişken ise toplam kredilerdir. Toplam krediler ile özel karşılıklar arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olması beklenmektedir. Bu nedenle ikinci hipotezimiz aşağıdaki gibidir.

H₂: Toplam krediler ile özel karşılıklar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Bu çalışmada sınanması yapılan diğer bir hipotez ise makroekonomik değişkenler ile bir bilanço kalemi olan özel karşılıklar (LLA) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını araştırmaktadır. Bu nedenle çalışmanın tespit etmeye çalıştığı diğer bir hipotez ise aşağıdaki gibidir.

H₃: Modelin makroekonomik değişkenleri ile özel karşılıklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Bu hipotezin sınanmasındaki amaç, ekonominin genel görünümünün bankaların kâr yönetimi güdülerinde bir etkiye sahip olup olmadığını tespit etme gereğidir. Tabi burada makroekonomik değişkenler ile özel karşılıklar arasındaki ilişkinin seyrinin de değişik olması beklenmektedir. Örneğin gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) artması insanlara ödeme kabiliyetini artıracığından banka kredilerinin geri ödemelerinde bir sorun oluşmasına engel oluşturacaktır. Ancak enflasyon ve faiz değişkeninin artması ise hane halklarının ödemelerinde bir olumsuz bir durum oluşturabilir. Bu değişkenler hane halkı gelirlerinin düşmesine neden olduklarından banka kredilerinin geri ödemesinde ciddi sorunlar çıkacağı düşünülmektedir.

3.3. Panel Veri Analizi

İstatistiksel anlamda bir veriyi analiz edebilmek için bazı varsayımlara bakmak gerekmektedir. Bu anlamda örneklem istatistiklerinin güvenilir olması ve veri kümesi içindeki her bir verinin veya bu verilerin ait olduğu zaman serilerinin temel veya siteimli bir kaymaya maruz kalmaması gerekmektedir. Bu şekilde verilerin sahip olduğu istatistiklerin değişmemesi ve elde edilen sonucun tutarlı olması sağlanır. Bu varsayım zaman serilerinde durağanlık olarak ifade edilmektedir. Durağanlık kavramı aslında ortalama, varyans ve otokorelasyonun gözlem zamanları için değişmez olmasını ifade etmektedir. Bir analizde kullanılacak verilerin zaman bakımından durağan olmaması, bu veriler için yapılmış olan analizlerin sadece bu verilerin elde edildiği zaman aralığı için geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle zaman serilerinin durağan olup olmadığı birim kök testleri ile belirlenmektedir (Gujarati, 2004: 797-798).

Panel birim kök testleri birinci ve ikinci nesil kök testleri olarak sınıflanmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri yatay kesit verilerin yatay kesitsel olarak bağımsız olduğunu varsayar. İkinci nesil birim kök testleri ise kesitsel bağımlılığa izin verir. İkinci nesil testler hetorejenlik varsayımına dayanır bu nedenle de seride ortak otoregresif yapı yoktur ve paneller heterojendir (Tuğcu, 2018: 259).

Bu aşamada çalışmaya çalışma verilerinin durağan olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla Levin Lin Chu (LLC) (2002) ve Im Pesaran Chin (IPS) (2003) birim kök testleri ile devam edilmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloya çıkarılmıştır.

Tablo: 1
Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	IPS Test İstatistiği	P Değeri	LLC Test İstatistiği	P Değeri
Özel Karşılıklar (LLA)	-9.700493	0.0000	-8.805766	0.0000
Aktiften Silinen Krediler (LCO)	-1.897907	0.0289	-2.204569	0.0137
Donuk Alacaklar (FD)	-1.420042	0.0778	-2.591983	0.0048
Toplam Krediler (LOANS)	-7.584687	0.0000	-4.36526	0.0000
Takipteki Krediler (NPL)	-2.189819	0.0143	-2.502562	0.0082
Önceki Dönem Özel Karşılıklar (ALL _{t-1})	-3.692748	0.0001	-3.230761	0.0006
Vergi Ve Karşılık Öncesi Kâr (EBTP)	-4.748069	0.0000	-4.787232	0.0000

Analiz sonucu elde edilen veriler tabloda gösterilmektedir. Tablodan elde edilen sonuçlara göre modelde yer alan değişkenlerin %10 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Model için hangi analiz yönteminin seçileceği ise Hausman testi belirlenmektedir. Hausman testi sonuçlarına göre veri seti için sabit etkiler yönteminin mi yoksa tesadüfi etkiler yönteminin mi uygun olacağına yönelik karar verilmektedir. Çalışmanın 4. bölümünde ilgili verilere yer verilmiş ve veri seti analizi için tesadüfi etkiler yönteminin uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

3.4. Tesadüfi Etkiler Modeli

Tesadüfi etkiler modelinin arkasındaki mantık sabit etkiler modeline göre farklılık göstermektedir. Buna göre tesadüfi etkiler modelinde birimler arasındaki varyasyonun rastgele olduğu ve modele dâhil edilen bağımsız ve bağımlı değişkenler ile tahmin edici birimler arasında rastgele bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır. Sabit ve tesadüfi etkiler arasındaki önemli ayrım, gözlemlenmemiş bireysel etkinin modeldeki açıklayıcı değişkenlerle ilişkili unsurları kapsayıp kapsamadığı ve bu etkilerin stokastik olup olmadığıdır (Greene, 2008: 183). Tesadüfi etkiler modelinin bir avantajı ise zamanla değişmeyen değişkenleri (örneğin cinsiyet gibi) modele dâhil edilebilmesine imkân vermesidir. Tesadüfi etkiler modelinin matematiksel ifadesi ise aşağıdaki gibidir.

$$Y_i = \gamma_{i0} + \gamma_1 x_{1i} + \gamma_2 x_{i2} + \dots + \gamma_j x_{ij} + \gamma_k x_{ik} + \delta_i + v_i \quad (1)$$

Denklemden yer alan δ_i ifadesi birimsel etkiler vektörü olarak ifade edilebilir. Denklem yeniden yazıldığında ise aşağıdaki gibi olacaktır.

$$Y_i = \gamma_{i0} + \gamma_1 x_{1i} + \gamma_2 x_{i2} + \dots + \gamma_j x_{ij} + \gamma_k x_{ik} + \phi_i \quad (2)$$

Düzenlenmiş ikinci denklemden yer alan ϕ_i ifadesi ise tesadüfi etkiler modelinin hatası olarak adlandırılabilir.

Bu hata, birimler arasında değişen (ancak zamanla sabit) bir bileşenden ve birimler arasında ve zamana göre stokastik olarak değişen başka bir bileşenden oluşmaktadır. Tesadüfi etkiler, birimin hata teriminin tahmin edicilerle ilişkilendirilmediğini varsayar. Tesadüfi etkiler modeli, modelde kullanılan örneklem ötesinde çıkarımların genelleştirilmesine izin verir (Crisci et al., 2014).

3.5. Araştırmanın Modeli ve Değişkenleri

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyette bulunan 14 adet yatırım ve kalkınma bankalarının 2005-2019 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada özellikle yatırım ve katılım bankalarının dâhil edilmesinin sebebi ise bu bankalar üzerinde Türkiye’de bu konuda bir çalışmanın yapılmamış olması ve literatürde bu konuda bir eksiklik bulunduğu tespit edilmesidir. Dünyada meydana gelen ve küresel bir salgın halini alan

Kovid19 salgınının olumsuz etkilerinden etkilenmemek için 2020 yılı araştırma kapsamı dışına çıkarılmıştır.

Araştırmada bankaların yayınladığı yıllık mali tablolarında yer alan veriler kullanılmıştır. Bu verilerin bir kısmı bankaların kendi internet sitesinden elde edilmiş diğer bir kısmı ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) internet sitesinden elde edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen katılım ve yatırım bankaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 2
Araştırmaya Dâhil Edilen Bankalar

Aktif Yatırım Bankası	İstanbul Takas ve Saklama Bankası
Albaraka Türk	Kalkınma Bankası
Bank of America	Kuveyt Türk
Bank Pozitif	Pasha Yatırım Bankası
Diler Yatırım Bankası	Sınai Kalkınma Bankası
GSD Yatırım Bankası	Standart Chartered
İhracat Kredi Bankası	Türkiye Finans Katılım Bankası

Modelde bağımlı değişken özel karşılıklar (LLA) olarak tespit edilmiştir. Literatürde özel karşılıkların (LLA) bağımsız değişken olarak dikkate alındığı çalışmalar bulunmaktadır. Diğer bağımsız değişkenler ise farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda özel karşılıkların (LLA) bağımlı değişken olarak kullanıldığı modeller ile bu modellerde kullanılan bağımsız değişkenler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 3
Özel Karşılıkların Bağımsız Değişken Olarak Kullanıldığı Araştırmalar

Çalışmanın Künyesi	Çalışmanın Verileri	Çalışmanın Değişkenleri
Hasan & Wall (2004)	ABD, Kanada ve Japon Bankalarının verileri	Bağımlı Değişken: özel karşılıklar, Bağımsız Değişkenler: takipteki kredilerin toplam varlıklara oranı, aktiften silinen kredilerin toplam varlıklara oranı, toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, özkaynak aktif oranı, vergi ve karşılık öncesi kârın toplam varlıklara oranı
Gray (2004)	ABD’de faaliyette bulunan banka holding şirketlerinin verileri	Bağımlı Değişken: özel karşılıklar, Bağımsız Değişkenler: kayıp kredi karşılıkları, zarar yazılmadan önce tahsil edilen krediler, aktiften silinen krediler
Jin et al. (2016)	Şikago Federal Rezerv Sistemi’nden elde edilmiştir.	Bağımlı Değişken: özel karşılıklar, Bağımsız Değişkenler: kredi indirimleri, takipteki krediler, ödenmeyen tutsat kredileri, ticari borçlar, toplam varlıkların doğal logaritması, toplam kredilerdeki büyüme, karşılıklar ve vergi öncesi kâr

Tabloya bakıldığında ortak bağımlı değişkenin özel karşılıklar (LLA) olduğu görülmektedir. Bağımsız değişken tarafında ise görüldüğü üzere değişken sayısı oldukça çeşitlidir. Ancak özel karşılıkların (LLA) hangi mali tablo kalemleri ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içinde olduğunu tespit etmek önemlidir. Bankaların kâr yönetimi davranışlarının tespiti bu ilişkiler düzeyinde tespit edilmektedir. Yukarıdaki tabloda yer alan çalışmalar bakıldığında çalışmaların ABD’de yapıldığı görülmektedir. ABD ekonomisinin hem dünyanın sayılı ekonomilerinden olması hem de gözlem yapılacak bankanın ve bu bankalara ilişkin verilerin çokluğunun bu çalışmalara öncülük ettiği söylenebilir.

Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarının kâr yönetimi yapıp yapmadıklarını tespit etmek için aşağıdaki model geliştirilmiştir.

$$LLA_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}LCO + \alpha_{2i}FD + \alpha_{3i}LOANS + \alpha_{4i}NPL + \alpha_{5i}ALL_{t-1} + \alpha_{6i}EBTP + \alpha_{7i}INF + \alpha_{8i}IN + \alpha_{9i}GDP + \epsilon_{it} \quad (3)$$

Modelin değişkenlerine ilişkin açıklamalar ise aşağıdaki gibidir.

LLA	: Özel Karşılıklar
LCO	: Aktiften Silinen Krediler
FD	: Donuk Alacaklar
LOANS	: Toplam Krediler
NPL	: Takipteki Krediler
ALL _{t-1}	: Önceki Dönem Özel Karşılıklar
EBTP	: Vergi ve Karşılık Öncesi Kâr
INF	: Enflasyon
IN	: Faiz
GDP	: GSYH Büyüme Hızı

Literatürde yapılan çalışmalarda değişik modeller kullanılmakla birlikte bu çalışmada panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Literatüre bakıldığında kâr yönetimini tespit etmede değişik analiz yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Greenawalt & Sinkey (1988) genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemini, Bhat (1996) hata bileşenli regresyon modelini, Ahmed et al. (1999) havuzlanmış zaman serisi ve yatay kesit regresyon analizini ve Lobo & Yang (2001) ise yatay kesit regresyon analizini kullanmışlardır.

Panel veri analizi yapılırken kesit ve zaman serileri birlikte kullanılmaktadır. Bu bakımdan panel veri analizinin kesit ve zaman serilerinin bir karışımı olduğu söylenebilir. Panel veride her kesit için bir veri bulunmaktadır. Haneler ve firmalar gibi kesit birimlerinden oluşan panel veri mikro panel olarak adlandırılır. Bu şekilde oluşan panel veri setinde zaman boyutunun kesit boyutundan daha küçük olması beklenmektedir. Ülkeler gibi makro birimlerin yer aldığı kesit birimlerinden oluşan panel veriye ise makro panel veri adı verilmektedir. Makro panelde ise zaman boyutunun kesit boyutuna göre fazla olması beklenir. Panel verileri diğer bir sınıflandırması da dengeli panel ve dengesiz panel olarak yapılmaktadır. Buna göre panel veri, tüm veriler her zaman noktasında tüm birimler için mevcut ise dengeli panel adını alırken aksi takdirde ise dengesiz panel olarak adlandırılır (Das, 2019: 242).

4. Bulgular

Bu çalışma, panel veri analizi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veri seti için yapılan tanımlayıcı istatistikler ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 4
Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Standart Sapma	Ortalama	Ortanca	Maksimum	Minimum
Özel Karşılıklar (LLA)	229.819,41	99.514,09	16.001,00	1.532.370,00	0,00
Takipteki Krediler (NPL)	376.381,13	153.107,06	22.117,00	2.666.352,00	0,00
Toplam Krediler (LOANS)	16.635.931,46	6.852.957,26	722.977,00	143.359.915,00	0,00
Aktiften Silinen Krediler (LCO)	103.828,06	27.456,06	0,00	974.156,00	0,00
Donuk Alacaklar (FD)	569.924,96	197.708,91	8.033,00	4.422.938,00	0,00
Önceki Dönem Özel Karşılıklar (ALL1-1)	178.599,34	79.739,28	10.569,00	1.220.037,00	0,00
Vergi ve Karşılık Öncesi Kâr (EBTP)	698.364,54	402.170,02	109.855,00	6.025.234,00	363,00

Tablodan da görüleceği üzere modelin bağımlı değişkeni olan özel karşılıklar (LLA) değerinin ortalaması 99.514,09 TL iken aynı veri setinin standart sapması ise 229.819,41 olarak tespit edilmiştir. Bu değerler, toplam krediler için sırasıyla 6.852957,26 TL ve 16.635.931,46 olarak gerçekleşmiştir. Takipteki krediler değişkeni için standart sapma değeri 376.381,13 iken ortalama değeri ise 153.107,06 olarak gerçekleşmiştir. Diğer değişkenler için de bu değerlere bakıldığında standart sapma değerlerinin ortalama değerlerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca standart sapma değerlerinin yüksek olması araştırma kapsamına dâhil edilen bankaların kâr yönetimi yaptığının bir kanıtı olarak dikkate alınabilir.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra veri seti için hangi modelin uygun olduğunu belirlemek için bir test yapılmaktadır. Bu testin adı Hausman Test istatistiğidir. Bu test ile verinin sabit etkiler modeli ile mi yoksa tesadüfi etkiler modeli ile mi çalışılmasının uygun olduğuna karar verilmektedir. Hausman test istatistiği, tesadüfi etkiler ile sabit etkiler tahmininden hangisinin önemsiz olup olmadığı göstermek için yapılmaktadır. Hausman test istatistiğinin hipotezleri ise aşağıdaki gibidir.

H₀: Tesadüfi etkiler mevcuttur.

H₁: Tesadüfi etkiler yoktur.

Boş hipotezin reddedilmesi durumunda tek tek etkilerin modeldeki en az bir açıklayıcı değişken ile önemli ölçüde ilişkili olduğu sonucuna varılır. Bu bağlamda çalışmaya konu bankalardan elde edilen verilen Hausman Test istatistiği sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 5
Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	P-Değeri
12,511	9	0,1860

Yukarıdaki tabloda Hausman testinin sonuçları görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere hesaplanan p değeri 0,05 değerinden büyüktür. Bunun anlamı elde edilen veri setinin Sabit Etkiler Modeli ile değil Tesadüfi Etkiler Modeli ile yorumlanmasının daha uygun olacağıdır.

Tablo: 6
Bankalar İçin Tesadüfi Etkiler Modeli

Değişkenler	Parametreler	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
Sabit Terim	2439.3402	10810.1557	0.2257	0.8215
NPL	-0.0613	0.0454	1.3517	0.1765
LOANS	-0.0013	0.0002	-6.5851	0.0000
LCO	-0.2690	0.0658	-4.0867	0.0000
FD	0.1277	0.0240	5.3162	0.0000
ALL _{t-1}	0.6730	0.0659	10.2084	0.0000
EBTP	0.0825	0.0081	10.2063	0.0000
Enflasyon	-686.0316	804.6486	-0.8526	0.3939
Faiz	-9.3490	379.1666	-0.0247	0.9803
Büyüme	-335.4754	600.9578	-0.5582	0.5767

Burada elde edilen determinasyon katsayısı 0.64782 olarak hesaplanmıştır. Bağımlı değişkende meydana gelen değişikliklerin %64,782’si bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Modele ilişkin elde edilen Durbin Watson test istatistiği ise 1.8761 olarak, test istatistiğine ilişkin p değeri ise 0.8472 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda sıfır hipotezinde otokorelasyon yoktur hipotezi reddedilememiştir. Genel olarak modelin anlamlılığına ilişkin elde edilen F istatistiği 8.988 olarak, bu değere ilişkin p değeri ise 0.002768 olarak bulunmuştur. Bu değerler, modelin genel olarak istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir.

Hausman test istatistiği sonuçlarından da anlaşılacağı üzere bankalar için yapılan analiz yöntemlerinden tesadüfi etkiler modelinin daha anlamlı sonuçlar vereceği anlaşılmaktadır. Makroekonomik değişkenlerin modele katılmış ancak bu değişkenler ile kâr arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Modelde yer alan değişkenlerden takipteki krediler (NPL) ile özel karşılıklar arasında da anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Ancak bu değişkenin katsayısının da negatif olduğunu vurgulamak gerekir. Borçlar (LOANS) ve Aktiften Silinen Kredi (LCO) değişkenler ile özel karşılıklar değişkeni arasında da ters yönlü bir etkileşim bulunmaktadır. Bu değişkenlerdeki yukarı yönlü bir hareketin özel karşılıklar kaleminde aşağı yönlü bir harekete sebep olması beklenmektedir.

Tablodan çıkarılan bir başka sonuç ise özel karşılıklar kalemi ile ters yönde etkileşimde bulunan değişkenlerden en etkilisinin aktiften silinen krediler olduğunun tespit edilmesidir. Bu bağlamda aktiften silinen krediler, borçlara oranla özel karşılıklar bağımlı değişkeni üzerinde daha fazla bir etkiye sahip olmaktadır.

Denklemden yer alan diğer değişkenler ise donuk alacaklar (FD), önceki dönem özel karşılıklar (ALL_{t-1}) ve faiz ve vergi öncesi kâr (EBTP) kalemidir. Bu değişkenlere bakıldığında ise özel karşılıklar bağımlı değişkeni ile bu üç bağımsız değişken arasında bir pozitif yönlü ilişki görülmektedir. Bunun anlamı bu değişkenlerde meydana gelen yukarı yönlü bir hareketin özel karşılıklar değişkeninde de yukarı yönlü bir hareket meydana getirmesi olgusudur.

Özel karşılıklar değişkeni ile pozitif yönlü ilişki içinde bulunan değişkenlerden bu değişken üzerinde en fazla etkisi bulunan değişkenin önceki dönem özel karşılıklar değişkeni olduğunun tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında önceki dönem özel karşılıklar değişkeni ile bu dönem özel karşılıklar değişkeni arasında hem anlamlı hem de etkili pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Tablodan da görüleceği üzere kâr kalemi ile özel karşılıklar kalemi arasındaki pozitif yönlü bir ilişki bu banka grubunun kâr yönetimi yaptığını göstermektedir. Buradan çıkarılacak sonuç ise literatürde tespit edildiği üzere mevduat bankaları için tespit edilen kâr yönetimi faaliyetinin Türkiye’de faaliyette bulunan katılım ve yatırım bankaları için geçerli olduğudur.

Elde edilen sonuçlar ile çalışmanın 3.1. bölümünde ortaya atılan hipotezlerin doğrulanıp doğrulanmadığına bakıldığında H_1 hipotezinin doğrulandığı sonucuna ulaşılmaktadır. H_1 hipotezi vergi ve karşılık öncesi kâr ile özel karşılıklar (LLA) arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğuna dayanmaktadır. Elde edilen bulgular bunu doğrulamakta ve vergi ve karşılık öncesi kâr ile özel karşılıklar (LLA) arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

H_2 hipotezi ise toplam krediler kalemi ile özel karşılıklar (LLA) kalemi arasındaki ilişkiye yöneliktir. Hipotezde ifade edilen husus toplam krediler ile özel karşılıklar (LLA) kalemi arasında aynı yönlü bir ilişkinin bulunduğu varsayımdır. Ancak elde edilen bulgulara bakıldığında toplam krediler kalemi ile özel karşılıklar (LLA) kalemi arasında negatif bir ilişkinin olduğu tespiti yapılmıştır. Bu da ters yönlü bir ilişkiyi ifade etmektedir. Yani toplam kredilerin artması özel karşılıklar kaleminde azalmaya sebep olmaktadır.

H_3 hipotezi ise özel karşılık kalemi (LLA) ile makroekonomik büyüklükler arasındaki ilişkiyi tespit etme üzerine kurulmuştur. Bu büyüklükler ile özel karşılıklar kalemi (LLA) arasında anlamlı bir ilişkinin olması düşünülmektedir. Ancak tablodan elde edilen sonuçlara göre makroekonomik büyüklere ilişkin katsayıların oldukça büyük olması anlamlı bir ilişkinin olmadığı yönünde bir sonucu ortaya çıkarmıştır.

Bu hususlar dikkate alındığında ortaya konulan hipotezlerden sadece biri hakkında doğrulama yapılmıştır. Diğer hipotezler ise reddedilmiştir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyette bulunan katılım ve yatırım bankalarının kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadıkları araştırılmıştır. Bu çalışmada, özel karşılıklar (LLA) bağımlı değişken olarak ele alınmış ve modeldeki diğer değişkenlerin özel karşılıklar üzerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Çalışmanın verileri 2005-2019 yılları arasında Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarının mali tablolarından elde edilmiştir. Veri analizinde panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar literatür bulguları ile paralellik göstermektedir. Literatürde hem katılım bankaları

hem de mevduat bankaları üzerinde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Ancak literatürde yatırım bankaları üzerine yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Literatürde Türk bankaları üzerinde yapılan çalışmalardan bir tanesi Fonseca & Gonzales (2008) ile Acar & İpçi (2015) tarafından yapılmıştır. Fonseca & Gonzales (2008) kayıp kredi karşılıklarını (LLP) esas alarak yaptıkları ve Türk bankacılık verilerini de kullandıkları çalışmada bankaların kâr yönetimi faaliyetinde buldukları yönünde tespit yapmışlardır. Bu bağlamda elde ettikleri bulgu ise kayıp kredi karşılıkları ile vergi ve karşılık öncesi kâr arasında pozitif bir ilişkinin tespitidir.

Acar & İpçi (2015) tarafından Türkiye’de faaliyette bulunan 28 banka üzerinde yapılan çalışmada yabancı sermayeli bankaların kâr yönetimi davranışında buldukları tespit edilmiştir. Diğer banka gruplarında ise kayıp kredi karşılıklarının ana belirleyici unsurunun takipteki krediler olduğu tespiti yapılmıştır.

Benzer şekilde Hasan & Wall (2004), Gray (2004) ve Jin et al. (2016) yaptıkları çalışmada bu çalışmanın bulguları ile benzer sonuçlar elde etmişler ve bankaların kâr yönetimi faaliyetinde bulduklarını tespit etmişlerdir.

Katılım bankaları için literatürde Vania et al. (2018), Hamdi ve Zarai (2013), Quttaniah et al. (2013), Lassoued et al. (2018), Mersni & Othman (2016), Kolsi & Grassa (2017), Abdelsalam et al. (2016) ve Zaunildin & Lui (2020) tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda da katılım bankalarının mevduat bankaları ile karşılaştırıldığında onlardan az da olsa kâr yönetimi faaliyetinde bulduklarına ilişkin tespitler yapılmıştır.

Bu çalışmanın ayırıcı özelliği ise katılım ve yatırım bankaları üzerine yapılmış bir çalışma olmasıdır. Bankalardaki kâr yönetimi davranışları literatürde pek çok araştırmacı tarafından tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kâr yönetimi davranışlarını etkileyen bankanın sermaye yapısı, bağımsız denetime tabi olması gibi etkenler de dikkate alınarak yapılan çalışmalar da mevcuttur. Ancak hem katılım bankalarının hem de yatırım bankalarının dâhil olduğu bir çalışmaya literatürde rastlanılmamıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında modelde yer alan makroekonomik değişkenler ile takipteki kredilerin bu bankaların kâr yönetimi davranışlarında anlamlı bir sonuç vermediğidir. Bankaların kâr yönetimi davranışında kullandığı mali tablo değişkenlerinden biri olan özel karşılıkları pozitif anlamda etkileyen en önemli değişkenin önceki dönem özel karşılıklar olduğu tespit edilmiştir. Onu sırasıyla donuk alacaklar ve vergi ve faiz öncesi kâr değişkeni takip etmektedir. Modelde yer alan aktiften silinen krediler ile toplam kredilerin ise özel karşılıklar kaleminde negatif yönlü bir harekete sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu iki değişkenden aktiften silinen kredilerin daha büyük bir etkisi olduğu da elde edilen analiz bulgularından çıkarılmaktadır.

Literatüre bakıldığında bankacılık kesiminde kâr yönetimi davranışlarının tespit edilmesi ile ilgili olarak çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Ancak burada şunu

belirtmek gerekir ki bankacılık kesiminin düzenlenmesinde uluslararası tam bir mutabakat olduğunu söylenememektedir. Bu da her ülkede bankaların farklı kurallar dâhilinde faaliyette bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle bir ülke ya da bölge için yapılan çalışmaların diğer bir ülke ya da bölge için de sağlamlasının yapılması önem taşımaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında bankacılık kesiminde kâr yönetimini tespit etmeye yönelik çalışmaların göz önünde tuttuğu iki önemli değişken vardır. Bunlardan birisi kayıp kredi karşılıkları (LLP) diğer ise özel karşılıklardır (LLA). Bu çalışmada ise ikinci değişken kullanılmış ve bankaların bu kalem vasıtasıyla kâr yönetimi faaliyetinde bulunup bulunmadığı araştırılmaya çalışılmıştır.

Ulaştığımız sonuç geleneksel bankalar gibi yatırım ve katılım bankalarının da kâr yönetimi faaliyetinde olduklarını göstermektedir. Ancak bir önceki bölümde de belirtildiği gibi ortaya koyduğumuz hipotezlerden sadece birinin doğrulanması yapılabilmektedir.

Her çalışmada olduğu gibi bizim çalışmamızın da değişik kısıtları mevcuttur. Bu kısıtlardan ilki elde edilen verilerin Türkiye özelinde olduğudur. Yani veriler Türkiye’de faaliyette bulunan yatırım ve katılım bankalarına aittir. Bunun anlamı bu çalışmada küçük bir veri setinin kullanıldığıdır. Bu nedenle çalışma sonucunda genel geçer bir sonuca ulaşılması mümkün değildir. Ulaşılan sonuçlar yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye özelinde değerlendirilmelidir. Diğer bir husus ise çalışmada kullanılan verilerin mali kriz dönemlerine ait olmamasıdır. Mali kriz dönemlerinde bankaların nasıl bir davranış sergileyeceklerine yönelik bir tespit yapılmamıştır. Verilerin dâhil olduğu 2008 döneminde dünyada bir mali krizin olduğu varsayılmakla birlikte Türkiye özelinde bu krizin ciddi etkilerinin görüldüğüne dair bir veriye ulaşmak mümkün görülmemektedir. Türk bankacılık sektörünün son dönemde yaşadığı en ciddi kriz 2001 yılında yaşanmıştır. Bu nedenle kriz dönemlerinde bankaların nasıl bir yöntem izlediklerine yönelik araştırmaların bu dönemi de kapsayacak şekilde yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Abdelsalam, O. et al. (2016), "Earnings Management Behaviors under Different Monitoring Mechanism: The Case of Islamic and Conventional Banks", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 132, 155-173.
- Acar, M. & M.O. İpci (2015), "Loan Loss Provisions and Income Smoothing Hypothesis: Experience from Turkish Banking Sector", *Journal of Accounting, Finance and Economics*, 5, 118-135.
- Affes, H. & T. Smii (2016), "The Impact of the Audit Quality on that of the Earnings Management: Case Study in Tunisia", *Journal of Accounting and Marketing*, 5, 1-8.
- Ahmed, A.S. et al. (1999), "Bank Loan Loss Provisions: A Reexamination of Capital Management, Earnings Management and Signalling Effects", *Journal of Accounting and Economics*, 28(1), 1-25.
- Anık, M. (2019), "Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sosyoekonomik Kalkınmadaki Rolü ve Bir Örnek Olay İncelemesi", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

- Barth, M.E. et al. (1996), "Value-Relevance of Banks' Fair Value Disclosures under SFAS No. 107", *The Accounting Review*, 71, 513-537.
- Barth, M.E. et al. (2008), "International Accounting Standards and Accounting Quality", *Journal of Accounting Research*, 46, 467-498.
- Begley, J. (1990), "Debt Covenants and Accounting Choice", *Journal of Accounting and Economics*, 12, 125-139.
- Bergstresser, D. & T. Philippon (2006), "CEO Incentives and Earnings Management", *Journal of Financial Economics*, 80, 511-529.
- Beyer, A. (2009), "Capital Market Prices, Management Forecasts, and Earnings Management", *The Accounting Review*, 84, 1713-1747.
- Bhat, V.N. (1996), "Baks and Income Smoothing: An Empirical Analysis", *Applied Financial Economics*, 6, 505-510.
- Blasco, N. & B. Pelegrin (2006), "A New Methodological Approach for Detecting Income Smoothing in Small Samples: An Application to the Case of Spanish Savings Banks", *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 21, 347-372.
- Cahan, S.F. (1992), "The Effect of Antitrust Investigations on Discretionary Accruals: A Refined Test of the Political Cost Hypothesis", *The Accounting Review*, 67, 77-95.
- Cavallo, M. & G. Majnoni (2001), "Do Banks Provision for Bad Loans in Good Times?", *Policy Research Working Paper 2619: Empirical Evidence and Policy Implications*, The World Bank Financial Sector Strategy and Policy Department.
- Collins, J.H. et al. (1995), "Bank Differences in the Coordination of Regulatory Capital, Earnings, and Taxes", *Journal of Accounting Research*, 33, 263-291.
- Crisci, A. et al. (2014), "A Panel Data Approach to Evaluate Passenger Satisfaction of a Public Transport Service", *Procedia Economics and Finance*, 17, 231-237.
- Das, P. (2019), *Econometrics in Theory and Practice*, Kolkata, India: Springer Nature India.
- Dempsey, S.J. et al. (1993), "Earnings Management and Corporate Ownership Structure: An Examination of Extraordinary Item Reporting", *Journal of Business Finance and Accounting*, 20, 479-500.
- Fonseca, A.R. & F. Gonzalez, (2008), "Cross Country Determinants of Bank Income Smoothing by Managing Loan Loss Provisions", *Journal of Banking and Finance*, 32, 217-228.
- Giroux, G. (2006), *Earnings Magic and Unbalanced Sheet: The Search for Financial Reality*, New Jersey: Jon Wiley & Sons Inc.
- Goel, S. (2016), "The Earnings Management Motivation: Accrual Accounting vs Cash Accounting", *Australasian Accounting, Business, and Finance Journal*, 10, 48-66.
- Gray, R.P. (2004), *The Allowance for Loan Losses and Earnings Management*, <<https://ssrn.com/abstract=598482>>, 28.07.2021.
- Greenavalt, M.B. & J.F. Sinkey, (1998), "Bank Loan Loss Provisions and the Income Smoothing Hypothesis: An Empirical Analysis, 1976-1984", *Journal of Financial Services Research*, 1, 301-318.
- Greene, W.H. (2008), *Econometric Analysis*, New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Gujarati, D.N. (2004), *Basic Econometrics*, California: The McGraw Hill Companies.

- Hamdi, F.M. & M.A. Zarai (2013), "Perspectives of Earnings Management in Islamic Banking Institutions", *International Journal of Business and Management Invention*, 2, 26-38.
- Hasan, I. & L.D. Wall (2004), "Determinants of Loan Loss Allowance: Some Cross-Country Comparisons", *The Financial Review*, 39, 129-152.
- Healy, P.M. & J.M. Wahlen (1999), "A Review of the Earnings Management Literature and its Implications for Standard Setting", *Accounting Horizons*, 13, 365-383.
- Jin, J. et al. (2016), "Discretion in Bank Loan Loss Allowance, Risk Taking and Earnings Management", *Accounting and Finance*, 58, 171-193.
- Kanagaretnam, K. et al. (2003), "Managerial Incentives for Income Smoothing through Banks Loan Loss Provisions", *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 20, 63-80.
- Karluk, R. (2014), *Türkiye Ekonomisi: Cumhuriyetin İlanından Günümüze Yapısal Dönüşüm*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kolsi, M.C. & R. Grassa (2017), "Did Corporate Governance Mechanism Affect Earnings Management? Further Evidence from GCC Islamic Banks", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 10(1), 2-23.
- Leuz, C. et al. (2003), "Earnings Management and Investor Protection: An International Comparison", *Journal of Financial Economics*, 69, 505-527.
- Li, S. & N. Richie (2015), "Income Smoothing and the Cost of Debt", *China Journal of Accounting Research*, 9, 175-190.
- Lobo, G.L. & D.H. Yang (2001), "Bank Managers' Heterogeneous Decision on Discretionary Loan Loss Provisions", *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 16, 223-250.
- Lossoued, N. et al. (2018), "Earnings Management in Islamic and Conventional Banks: Does Ownership Structure Matter? Evidence from the MENA Region", *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 30, 85-105.
- Ma, C.K. (1988), "Loan Loss Reserves and Income Smoothing: The Experience in the U.S. Banking Industry", *Journal of Business Finance and Accounting*, 15, 487-497.
- Mersni, H. & H.B. Othman (2016), "The Impact of Corporate Governance Mechanism on Earnings Management in Islamic Banks in the Middle East Region", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 7(4), 318-348.
- Moyer, S.E. (1990), "Capital Adequacy Ratio Regulations and Accounting Choices in Commercial Banks", *Journal of Accounting and Economics*, 13, 123-154.
- Needles, B.E. et al. (2018), "Earnings Management: A Review of Selected Cases", *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 16(59), 23-36.
- Olson, D. & T.A. Zoubi (2014), "The Determinants of Loan Loss and Allowances for MENA Banks: Simultaneous Equation and Three-Stage Approaches", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 5, 98-120.
- Özsoy, İ. vd. (2013), "Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik", *Yönetim ve Ekonomi*, 20(1), 187-206.
- Quttaniah, M.A. et al. (2013), "Do Islamic Banks Employ Less Earnings Management?", *Journal of International Financial Management & Accounting*, 34(3), 203-233.
- Ronen, J. & V. Yaari (2008), *Earnings Management: Emerging Insights in Theory, Practice and Research*, New York: Springer Science+Business Media LLC.

- Schipper, K. (1989), "Commentary on Earnings Management", *Accounting Horizons*, 3, 91-102.
- Scott, W.R. (2015), *Financial Accounting Theory*, Toronto: Pearson Canada Inc.
- Shirieves, R.E. & D. Dahl (2003), "Discretionary Accounting and the Behavior of Japanese Banks under Financial Duress", *Journal of Banking and Finance*, 27, 1219-1243.
- Sundvik, D. (2017), "A Review of Earnings Management in Private Firms in Response to Tax Rate Changes", *Nordic Tax Journal*, 1, 151-161.
- Tuğcu, C.T. (2018), "Panel Data Analysis in the Energy-Growth Nexus (EGN)", in: A.N. Menegaki (ed.), *The Economics and Econometrics of the Energy-Growth Nexus*, Greece: Academic Press.
- Vania, A.S. et al. (2018), "Does Earning Management Happen in Islamic Bank? (Indonesia and Malaysia Comparison)", *International Journal of Commerce and Finance*, 4, 47-59.
- Verbruggen, S. et al. (2008), "Earnings Management: A Literature Review", *HUB Search Paper 2008/14*, Belgium: Hogeschool-Universiteit Brussel.
- Watts, R.L. & J.L. Zimmerman (1978), "Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards", *The Accounting Review*, 53, 112-134.
- Yetiz, F. (2016), "Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9, 107-117.
- Zaunildin, M.H. & T.K. Lui (2020), "Earnings Management in Financial Institutions: A Comparative Study of Islamic Banks and Conventional Banks in Emerging Markets", *Pacific-Basin Financial Journal*, 62, 1-17.

Çetin, H. & A. Güçlü (2022), "Bankalarda Kâr Yönetimi Uygulamaları: Türkiye'de Katılım ve Yatırım Bankaları Üzerine Bir Analiz", *Sosyoekonomi*, 30(53), 465-485.